

Bài 1: Bất phương trình bậc nhất hai ẩn

A. Lý thuyết

1. Bất phương trình bậc nhất hai ẩn

- Bất phương trình bậc nhất hai ẩn x, y là bất phương trình có một trong các dạng sau:

$$ax + by < c; \quad ax + by > c$$

$$ax + by \leq c; \quad ax + by \geq c$$

trong đó: x, y là các ẩn,

a, b, c là các số thực cho trước với a, b không đồng thời bằng 0.

Ví dụ:

+) $\frac{5}{3}x + \sqrt{2}y < 5$ có dạng bất phương trình bậc nhất hai ẩn x và y với $a = \frac{5}{3}$, $b = \sqrt{2}$

và $c = 5$.

+ $3x - \frac{5}{y} \geq 2$ không phải bất phương trình bậc nhất hai ẩn, vì không có dạng bất phương trình bậc nhất hai ẩn.

- Cho bất phương trình bậc nhất hai ẩn $ax + by < c$ (*).

Mỗi cặp số $(x_0 ; y_0)$ sao cho $ax_0 + by_0 < c$ gọi là một **nghiệm** của bất phương trình (*).

Trong mặt phẳng toạ độ Oxy, tập hợp tất cả các điểm có toạ độ là nghiệm của bất phương trình (*) được gọi là **miền nghiệm** của bất phương trình đó.

Nghiệm và miền nghiệm của các bất phương trình dạng $ax + by > c$; $ax + by \leq c$ và $ax + by \geq c$ được định nghĩa tương tự.

Ví dụ: Xét bất phương trình $2x + y \leq 3$:

+ $(1 ; 1)$ là một nghiệm của bất phương trình vì $2 \cdot 1 + 1 = 3 \leq 3$ là mệnh đề đúng.

+ $(-2 ; 10)$ không là nghiệm của bất phương trình vì $2 \cdot (-2) + 10 = 6 \leq 3$ là mệnh đề sai.

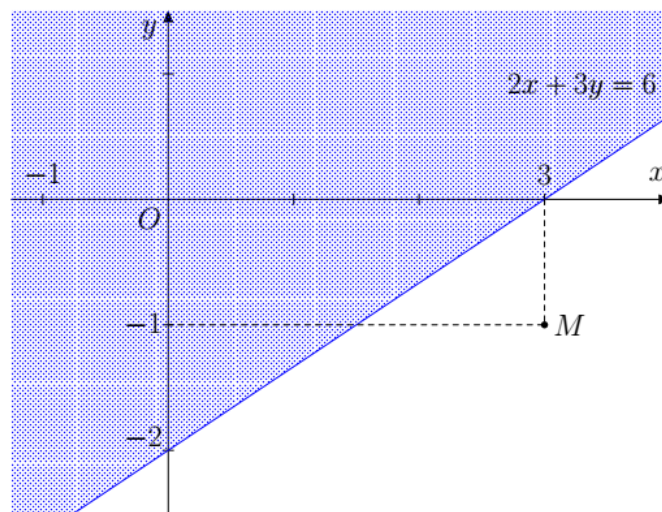
+ $(2 ; -5)$ là nghiệm của bất phương trình vì $2 \cdot 2 - 5 = -1 \leq 3$ là mệnh đề đúng.

2. Biểu diễn miền nghiệm của bất phương trình bậc nhất hai ẩn

• Trong mặt phẳng toạ độ Oxy, đường thẳng $d: ax + by = c$ chia mặt phẳng thành hai nửa mặt phẳng. Một trong hai nửa mặt phẳng (không kể d) là miền nghiệm của bất phương trình $ax + by < c$, nửa mặt phẳng còn lại (không kể d) là miền nghiệm của bất phương trình $ax + by > c$.

Chú ý: Đối với bất phương trình dạng $ax + by \leq c$ hoặc $ax + by \geq c$ thì miền nghiệm là nửa mặt phẳng kể cả đường thẳng d .

Ví dụ: Đường thẳng $d: 2x - 3y = 6$ chia mặt phẳng Oxy thành hai nửa mặt phẳng như hình dưới. Hỏi nửa mặt không bị gạch (không kể đường thẳng d) là miền nghiệm của bất phương trình nào?

Hướng dẫn giải:

Lấy một giá trị nằm trong nửa mặt phẳng không bị gạch, ví dụ điểm $M(3; -1)$. Thay toạ độ điểm M vào vế trái phương trình đường thẳng d , ta thấy:

$$2x_M - 3y_M = 2 \cdot 3 - 3 \cdot (-1) = 9 > 6$$

Như vậy, M là một nghiệm của bất phương trình $2x - 3y > 6$, miền không bị gạch (không kể d) là miền nghiệm của bất phương trình $2x - 3y > 6$.

Vậy miền không bị gạch (không kể đường thẳng d) là miền nghiệm của bất phương trình $2x - 3y > 6$.

• ***Biểu diễn miền nghiệm của bất phương trình bậc nhất hai ẩn:***

Bước 1. Vẽ đường thẳng $d: ax + by = c$. Đường thẳng d chia mặt phẳng toạ độ thành hai nửa mặt phẳng.

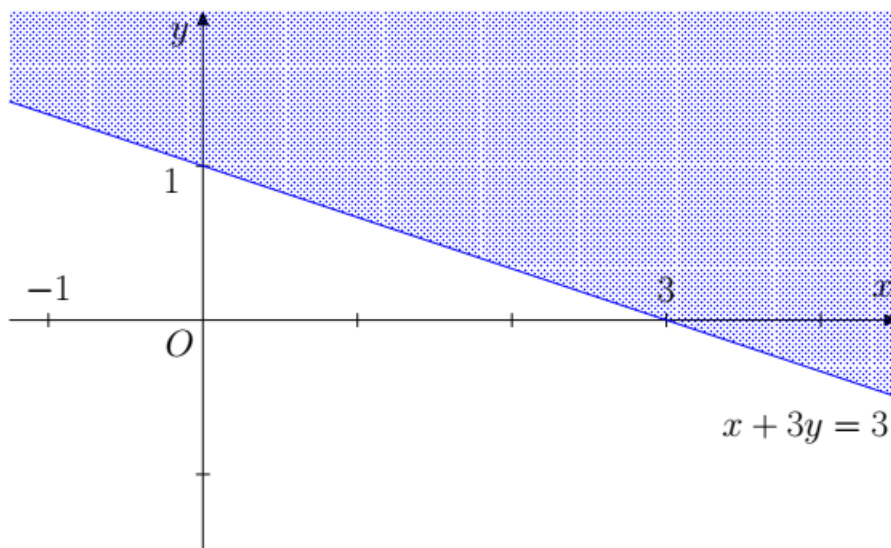
Bước 2. Lấy một điểm $M(x_0; y_0)$ không nằm trên d (thường lấy gốc toạ độ O nếu $c \neq 0$). Tính $ax_0 + by_0$ và so sánh với c .

Bước 3. Kết luận:

+) Nếu $ax_0 + by_0 < c$ thì nửa mặt phẳng chứa điểm M (không kể d) là miền nghiệm của bất phương trình $ax + by < c$.

+) Nếu $ax_0 + by_0 > c$ thì nửa mặt phẳng chứa điểm M (không kể d) là miền nghiệm của bất phương trình $ax + by > c$.

Ví dụ: Biểu diễn miền nghiệm của bất phương trình $x + 3y < 3$ và $x + 3y \leq 3$.

+ Vẽ đường thẳng d: $x + 3y = 3$

+ Lấy điểm $O(0; 0)$. Ta có: $0 + 3 \cdot 0 = 0 < 3$.

+ Vậy:

Miền nghiệm của bất phương trình $x + 3y < 3$ là nửa mặt phẳng chứa điểm O không kể đường thẳng d.

Miền nghiệm của bất phương trình $x + 3y \leq 3$ là nửa mặt phẳng chứa điểm O gồm cả đường thẳng d.

B. Bài tập tự luyện

B.1 Bài tập tự luận

Bài 1. Điểm nào trong các điểm $A(5; -1)$, $B(2; 2)$, $C(1; 1)$ nằm trên miền nghiệm của bất phương trình $2x - y < 10$?

Hướng dẫn giải:

Lần lượt thay toạ độ các điểm $A(5; -1)$, $B(2; 2)$, $C(1; 1)$ vào bất phương trình, ta có:

+) $2 \cdot 5 - (-1) = 11 < 10$ là mệnh đề sai.

Do đó điểm A không nằm trên miền nghiệm của bất phương trình $2x - y < 10$.

+) $2 \cdot 2 - 2 = 2 < 10$ là mệnh đề đúng.

Do đó điểm B nằm trên miền nghiệm của bất phương trình $2x - y < 10$.

+) $2 \cdot 1 - 1 = 1 < 10$ là mệnh đề đúng.

Do đó điểm C nằm trên miền nghiệm của bất phương trình $2x - y < 10$.

Bài 2. Một gian hàng trưng bày bàn và ghế rộng 60 m^2 . Diện tích để kê một chiếc ghế là $0,5 \text{ m}^2$, một chiếc bàn là $1,2 \text{ m}^2$. Gọi x là số ghế và y là số bàn được kê ($x \geq 0, y \geq 0$)

a) Viết bất phương trình bậc nhất hai ẩn x, y cho phần mặt sàn để kê bàn ghế.

b) Chỉ ra ba nghiệm của bất phương trình trên.

Hướng dẫn giải:

a) Diện tích kê x chiếc ghế và y chiếc bàn là $0,5x + 1,2y \text{ (m}^2\text{)}$.

Diện tích này không thể lớn hơn 60 m^2 nên ta được bất phương trình cần tìm:

$$0,5x + 1,2y \leq 60 \text{ hay } 5x + 12y \leq 600.$$

Vậy bất phương trình bậc nhất hai ẩn x, y cho phần mặt sàn để kê bàn ghế là: $5x + 12y \leq 600$.

b) Ví dụ về ba nghiệm của bất phương trình trên là các cặp giá trị $(10; 10)$, $(30; 15)$, $(24; 40)$. Thật vậy:

Thay $x = 10, y = 10$, ta có: $5 \cdot 10 + 12 \cdot 10 = 170 \leq 600$ là mệnh đề đúng. Do đó $(10; 10)$ là nghiệm của bất phương trình.

Thay $x = 30, y = 15$, ta có: $5 \cdot 30 + 12 \cdot 15 = 330 \leq 600$ là mệnh đề đúng. Do đó $(30; 15)$ là nghiệm của bất phương trình.

Thay $x = 24, y = 40$, ta có: $5 \cdot 24 + 12 \cdot 40 = 600 \leq 600$ là mệnh đề đúng. Do đó $(24; 40)$ là nghiệm của bất phương trình.

Vậy $(10; 10), (30; 15), (24; 40)$ là ba nghiệm của bất phương trình $5x + 12y \leq 600$.

Bài 3. Biểu diễn miền nghiệm của mỗi bất phương trình sau:

a) $\frac{x}{3} + \frac{y}{2} < -1$;

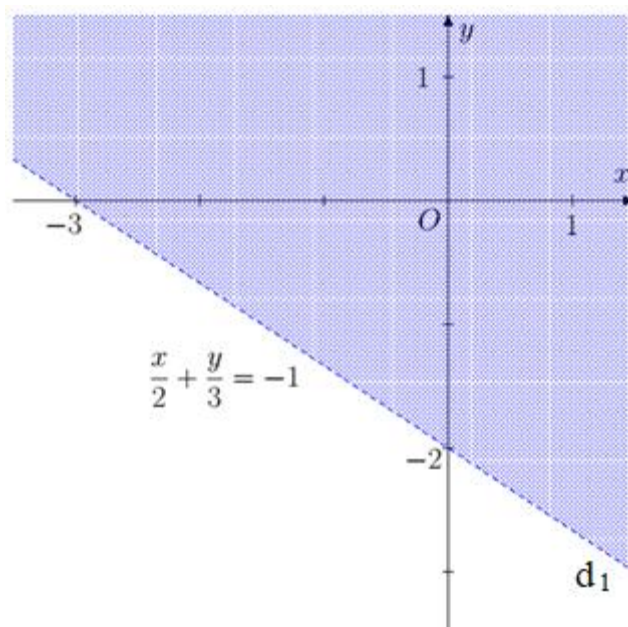
b) $\frac{x+y}{2} \geq \frac{2x-y+1}{3}$

Hướng dẫn giải:

a) Vẽ đường thẳng $d_1: \frac{x}{3} + \frac{y}{2} = -1$.

Thay giá trị $(0; 0)$ vào bất phương trình, ta có $\frac{0}{2} + \frac{0}{3} = 0 < -1$ là mệnh đề sai.

Miền nghiệm là miền không chứa điểm $(0; 0)$, không kể đường thẳng d .

$$b) \frac{x+y}{2} \geq \frac{2x-y+1}{3}$$

$$\Leftrightarrow 3(x+y) \geq 2(2x-y+1)$$

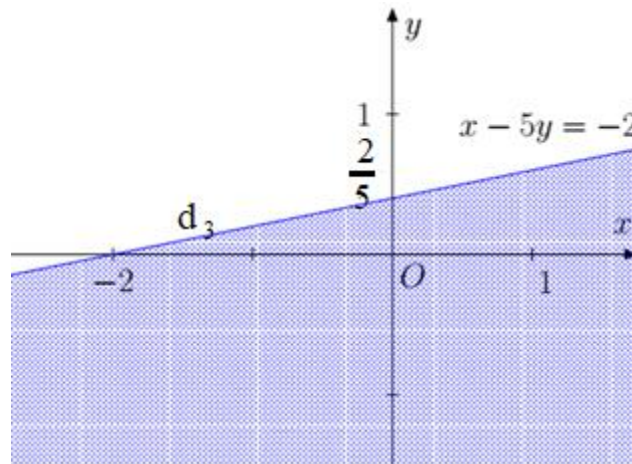
$$\Leftrightarrow 3x+3y \geq 4x-2y+2$$

$$\Leftrightarrow x-5y \leq -2$$

Vẽ đường thẳng d_3 : $x-5y=-2$.

Lấy điểm $(0; 0)$. Ta có $0-0=0 \leq -2$ là mệnh đề sai.

Miền nghiệm là miền không chứa điểm $(0; 0)$, kể cả đường thẳng d_3 .

B.2 Bài tập trắc nghiệm

Câu 1. Cặp số nào sau đây là nghiệm của bất phương trình $-2(x-y) + y > 3$?

A. $(4; -4)$;

B. $(2; 1)$;

C. $(-1; -2)$;

D. $(4; 4)$.

Hướng dẫn giải

Đáp án đúng là: D

Ta có: $-2(x-y) + y > 3 \Leftrightarrow -2x + 3y > 3$

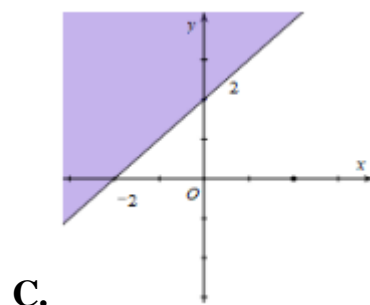
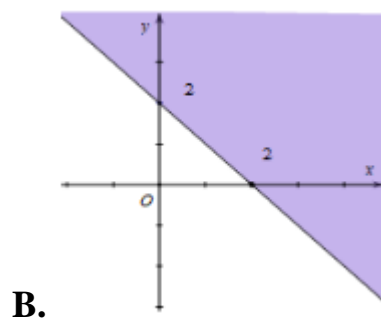
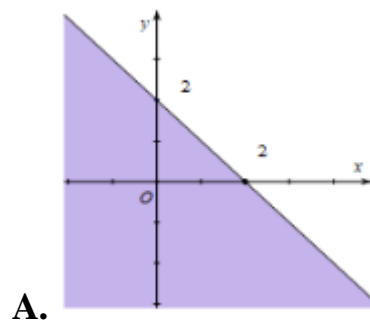
Xét đáp án A: $-2.4 + 3.(-4) = -20 < 3$, không thỏa mãn bất phương trình $-2x + 3y > 3$, vậy cặp số $(4; -4)$ không là nghiệm của bất phương trình.

Đáp án B: $-2.2 + 3.1 = -1 < 3$, không thỏa mãn bất phương trình $-2x + 3y > 3$, vậy cặp số $(2; 1)$ không là nghiệm của bất phương trình.

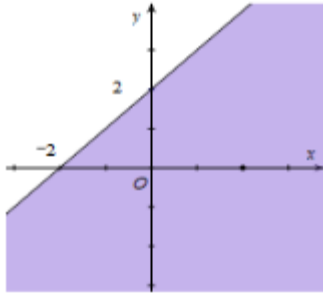
Đáp án C: $-2.(-1) + 3.(-2) = -4 < 3$, không thỏa mãn bất phương trình $-2x + 3y > 3$, vậy cặp số $(-1; -2)$ không là nghiệm của bất phương trình.

Đáp án D: $-2.4 + 3.4 = 4 > 3$, thỏa mãn bất phương trình $-2x + 3y > 3$, vậy cặp số $(4; 4)$ là nghiệm của bất phương trình.

Câu 2. Miền nghiệm của bất phương trình $x + y \leq 2$ là phần tô đậm của hình vẽ nào, trong các hình vẽ sau (kể cả bờ)?

D.

Hướng dẫn giải

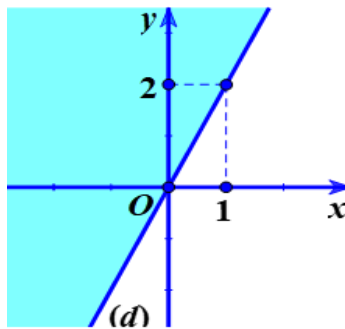
Đáp án đúng là: A

Xét đường thẳng $x + y = 2$ đi qua 2 điểm $A(2; 0)$ và $B(0; 2)$. Lấy điểm $O(0; 0)$ ta có:
 $0 + 0 = 0 < 2$.

Do đó, miền nghiệm của bất phương trình $x + y \leq 2$ là nửa mặt phẳng có bờ là đường thẳng $x + y = 2$ (đi qua 2 điểm A, B) chứa điểm $(0; 0)$, kể cả đường thẳng đó.

Vậy miền nghiệm của bất phương trình $x + y \leq 2$ là phần tô đậm ở đáp án A.

Câu 3. Phần tô đậm trong hình vẽ dưới đây (kể cả đường thẳng d) biểu diễn miền nghiệm của bất phương trình.

A. $-2x + y \geq 0$;

B. $2x + y \geq 0$;

C. $-2x - y \geq 1$;

D. $x + 2y \geq 0$.

Hướng dẫn giải

Đáp án đúng là: A

Giả sử đường thẳng (d) chia mặt phẳng tọa độ thành hai nửa mặt phẳng có dạng:

$y = ax + b$. Dễ dàng nhận thấy đường thẳng (d) đi qua hai điểm có tọa độ là $(0; 0)$ và $(1; 2)$. Ta có hệ phương trình

$$\begin{cases} 0 = a \cdot 0 + b \\ 2 = a \cdot 1 + b \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} a = 2 \\ b = 0 \end{cases} \Rightarrow y = 2x.$$

Vậy đường thẳng có phương trình $-2x + y = 0$.

Xét điểm $A(0; 2)$ thay vào phương trình đường thẳng ta được: $-2 \cdot 0 + 2 = 2 > 0$.

Vì điểm $A(0; 2)$ thuộc miền nghiệm của bất phương trình. Vậy phân tô đậm biểu diễn miền nghiệm của bất phương trình $-2x + y \geq 0$ (kể cả đường thẳng d).